

KONFERENSIYA

“JIZZAX VILOYATI IJTIMOIIY-IQTISODIY
RIVOJLANISHINING ASOSIY
YO’NALISHLARI: MUAMMO VA YECHIMLAR”

RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY ANJUMANI

2025-yil 21 noyabr

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIIY TA’LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**MIRZO ULUG‘BEK NOMIDAGI O‘ZBEKISTON MILLIY
UNIVERSITETINING JIZZAX FILIALI**

**JIZZAX VILOYATI IJTIMOIIY-IQTISODIY
RIVOJLANISHINING ASOSIY YO‘NALISHLARI:
MUAMMO VA YECHIMLAR**
*mavzusidagi Respublika ilmiy-texnik anjuman materiallari
to‘plami*
(2025-yil 21-22-noyabr)

JIZZAX-2025

Jizzax viloyati ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishining asosiy yo‘nalishlari: muammo va yechimlar. Respublika ilmiy-texnik anjuman materiallari to‘plami – Jizzax: O‘zMU Jizzax filiali Iqtisodiyot va turizm kafedrası, 2025-yil 21-22-noyabr. 557-bet.

Respublika miqyosidagi ilmiy-texnik anjuman materiallarida zamonaviy kompyuter ilmlari va muhandislik texnologiyalari sohasidagi innovatsion tadqiqotlar aks etgan.

Globallashuv sharoitida davlatimizni yanada barqaror va jadal sur‘atlar bilan rivojlantirish bo‘yicha amalga oshirilayotgan islohotlar samarasini yaxshilash sohasidagi ilmiy-tadqiqot ishlariga alohida e‘tibor qaratilgan. Zero iqtisodiyotning, ijtimoiy sohalarni qamrab olgan modernizatsiya jarayonlari, hayotning barcha sohalarini liberallashtirishni talab qilmoqda.

Ushbu ilmiy ma‘ruza tezislari to‘plamida mamlakatimiz va xorijlik turli yo‘nalishlarda faoliyat olib borayotgan mutaxassislar, olimlar, professor-o‘qituvchilar, ilmiy tadqiqot institutlari va markazlarining ilmiy xodimlari, tadqiqotchilari, magistr va talabalarning ilmiy-tadqiqot ishlari natijalari mujassamlashgan.

Mas‘ul muharrirlar: DSc.prof. Turakulov O.X., t.f.n., dots. Baboyev A.M.

Tahrir hay‘ati a‘zolari: p.f.d.(DSc), prof. Turakulov O.X., t.f.n., dots. Baboyev A.M., t.f.f.d.(PhD), prof. Abduraxmanov R.A., p.f.f.d.(PhD) Eshankulov B.S., p.f.n., dots. Alimov N.N., p.f.f.d.(PhD), dots. Alibayev S.X., t.f.f.d.(PhD), dots. Abdumalikov A.A, p.f.f.d.(PhD) Hafizov E.A., f.f.f.d.(PhD), dots. Sindorov L.K., t.f.f.d.(PhD), dots. Nasirov B.U., b.f.f.d. (PhD) O‘ralov A.I., p.f.n., dots. Aliqulov S.T., t.f.f.d.(PhD) Kuvandikov J.T., i.f.n., dots. Tsoy M.P., Sharipova S.F., Jo‘rayev M.M.

Mazkur to‘plamga kiritilgan ma‘ruza tezislarning mazmuni, undagi statistik ma‘lumotlar va me‘yoriy hujjatlarning to‘g‘riligi hamda tanqidiy fikr-mulohazalar, keltirilgan takliflarga mualliflarning o‘zlari mas‘uldirlar.

SOLIQLAR AUDITINI RAQAMLASHTIRISH

Xasanov Baxodir Akramovich

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti professori, iqtisodiyot fanlari doktori

Jamiyatning raqamlashtirilishi misli ko‘rilmagan tezlikda kechmoqda. Raqamli transformatsiya inson hayotining deyarli barcha jabhalariga chuqur ta‘sir ko‘rsatmoqda — bu aloqa qilish, xaridlar amalga oshirish, to‘lov tizimlaridan foydalanishdan tortib, kundalik faoliyatning barcha yo‘nalishlarini qamrab olmoqda. Ayniqsa, ishbilarmonlik muhitida raqamli texnologiyalar ishlab chiqarish jarayonining barcha bosqichlari — loyihalash, sinovdan o‘tkazish, ishlab chiqarish va hisob-kitob ishlarini uzviy bog‘liq holda tashkil etish imkonini bermoqda.

Raqamli texnologiyalarning hisob tizimlari va boshqa biznes jarayonlariga integratsiya qilinishi mavjud ma‘lumotlarning chuqur tahlil qilinishi, ularning asosida esa boshqaruv qarorlarining yanada samarali qabul qilinishiga xizmat qilmoqda. Mazkur jarayon, ayniqsa, biznes subyektlarining soliq majburiyatlarini bajarish jarayonlarida yaqqol namoyon bo‘lmoqda. Shu bois, soliq ma‘muriyatlari tomonidan raqamlashtirish mexanizmlarini keng joriy etish, ayniqsa soliq to‘lovchilar bilan soliq organlari o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlarda yangi yondashuvlarni qo‘llash zarurati tobora ortib bormoqda.

Bugungi kunda dunyo miqyosida soliq organlari daromadlarni yig‘ish bo‘yicha mavjud modellarni global raqamli iqtisodiyot sharoitlariga moslashtirishda muayyan qiyinchiliklarga duch kelmoqdalar. Davlat xizmatlarining bosqichma-bosqich raqamli tusga o‘tayotgani natijasida tadbirkorlik subyektlari yangi iqtisodiy tendensiyalar va strategik savollarga javob izlashga majbur bo‘lmoqda.

Ko‘plab davlatlarda soliq ma‘muriyatlari soliq majburiyatlariga rioya etish sohasida raqamli inqilob jarayonini boshdan kechirmoqda. Bu transformatsiya soliq boshqaruvi samaradorligini oshirish va faoliyat natijadorligini kuchaytirishga yo‘naltirilgan. Natijada murakkab biznes tizimlari va ularning ichki operatsion jarayonlari davlat sektori tomonidan yaratilgan axborot-kommunikatsiya texnologiyalariga moslashishga majbur bo‘lmoqda.

Natijada, davlat va xususiy sektor o‘rtasida o‘zaro axborot integratsiyasiga asoslangan yangi, innovatsion va moslashuvchan soliq boshqaruvi muhiti shakllanmoqda. Bu holat O‘zbekiston sharoitida ham raqamli soliq ma‘muriyatchiligini joriy etish va uni takomillashtirishda ilg‘or xalqaro tajribalarni chuqur o‘rganish va amaliyotga tatbiq etish zarurligini ko‘rsatadi.

Raqamli tizimlarning samaradorligini oshirish, shuningdek, ular orqali davlat va biznes manfaatlari o‘rtasida muvozanatni saqlab qolish uchun quyidagi tamoyillarni inobatga olish maqsadga muvofiq:

1. Samaradorlik tamoyillari (Efficiency Principles):

- “Ma‘lumotni faqat bir marta taqdim etish” prinsipi: Raqamli tizimlar soliq to‘lovchilarning bir xil ma‘lumotlarni turli idoralarga (soliq, bojxona, huquqni muhofaza qiluvchi organlar va boshqalar) bir necha bor topshirish majburiyatini kamaytirishga xizmat qilishi kerak. Raqamlashtirish ma‘muriy yukni oshirish emas, balki uni optimallashtirish yoki to‘liq bartaraf etishga yo‘naltirilishi lozim.

- Izchillik (Consistency): Tizimlar vaqt o‘trafi cari ham yuridik, texnik va amaliy jihatdan izchil ishlashi zarur. Qarorlar va talablar sohalar yoki hududlar bo‘yicha ziddiyatli holatlarni yuzaga keltirmasligi kerak.

- O‘zaro moslik (Interoperability): Raqamli tizimlar turli davlat idoralari, hududiy organlar va hatto xalqaro yurisdiksiyalar o‘rtasida ham yuridik va texnik jihatdan muvofiqlikni ta‘minlashi zarur.

- Uyg‘unlik (Harmonisation): Raqamli tizimlar mamlakat ichida ham, xalqaro miqyosda ham standartlashtirilgan formatlar, xavfsizlik talablari va uzatish protokollariga asoslangan holda faoliyat yuritishi kerak.

- Barqarorlik va uzluksizlik (Robustness and Continuity): Tizimlar yuqori darajada barqaror va uzluksiz ishlashi, foydalanuvchilarga xizmat darajasi (SLA) bo‘yicha aniq kafolatlar berilishi, yuzaga kelgan nosozliklar haqida tezkor va aniq axborot berilishi lozim. Bundan tashqari, topshirilgan ma‘lumotlarga asoslangan tekshiruvlar ochiqligi ta‘minlanishi kerak.

2. Muvozanat tamoyillari (Balance Principles): Raqamli tizimlar ishlab chiqilishida davlat manfaatlari va biznes ehtiyojlari o‘rtasidagi muvozanatni saqlash asosiy mezon bo‘lib xizmat qilishi lozim:

- Iqtisodiy samaradorlik (Economic Benefits): Raqamli tizimlar nafaqat davlat byudjetiga tushumlarni ta‘minlashi, balki soliq to‘lovchilar zimmasidagi xarajatlarni ham kamaytirishga xizmat qilishi kerak. Yangi tizimlarni majburiy joriy etishdan oldin ularni ixtiyoriy asosda sinov tariqasida joriy qilish tavsiya etiladi. Bu bosqichda tizimlar orqali soliq imtiyozlari, hisobot topshirish chastotasining kamayishi, arxivlash muddati qisqarishi kabi real foydalarni taqdim etish lozim.

- Avtomatlashtirishni rag‘batlantirish (Encouraging Automation): Yangi tizimlar korxona ichki jarayonlarini avtomatlashtirishga xizmat qiladigan xalqaro va milliy standartlarga asoslangan bo‘lishi kerak.

- Moslashuvchanlik (Flexibility): Raqamli tizimlar turli yurisdiksiyalar doirasida samarali ishlash imkoniyatiga ega bo‘lishi, mavjud tijorat amaliyotlariga zid kelmasligi, aksincha, ularga moslashishi lozim.

- Proportsionallik (Proportionality): Joriy qilinayotgan tizimlar biznesga ortiqcha xarajat va ma‘muriy yuk yuklamasligi, raqobat muhitiga salbiy ta‘sir ko‘rsatmasligi zarur. Har qanday talab kutilayotgan foyda bilan mutanosib bo‘lishi shart.

- Biznes bilan maslahatlashuv va tayyorgarlik muddati (Stakeholder Consultation & Lead Time): Yangi tizimlarni ishlab chiqish va joriy etish jarayonida tadbirkorlar va biznes vakillari bilan muntazam maslahatlashuvlar o‘tkazilishi kerak. Bundan tashqari, har qanday yangi tizimni sinovdan o‘tkazish va to‘liq tatbiq etish uchun yetarli vaqt ajratilishi muhimdir. Tizim qanchalik murakkab yoki innovatsion bo‘lsa, uning joriy etilishi uchun shunchalik puxta tayyorgarlik va bosqichma-bosqich amalga oshirish zarur bo‘ladi.

Soliq tizimi davlat moliyaviy barqarorligining asosi hisoblanadi. Korxonalarning qonuniy faoliyat yuritishi, soliq tushumlarining ortishi, shuningdek, iqtisodiyotni soya sektoridan chiqarish masalalari bevosita soliq ma‘muriyatchiligi samaradorligiga bog‘liq. Shu bois zamonaviy sharoitda raqamli texnologiyalarni joriy etish orqali soliq munosabatlarini shaffof, izchil va kam xarajatli tarzda tashkil

etish davlat siyosatining ustuvor йўналишларидан бири сифатида намоён бўлмоқда.

So‘nggi yillarda soliq ma‘muriyatchiligi sohasida raqamli texnologiyalarni joriy etish jarayonlari jadal sur‘atlarda amalga oshirilmoqda. “Bu o‘zgarishlar soliq organlari faoliyatining ikki muhim yo‘nalishida sezilarli ijobiy natijalarga olib kelmoqda: birinchidan, soliq to‘lovchilarga elektron shaklda qulay va sifatli xizmatlar ko‘rsatish imkoniyatlari kengaymoqda; ikkinchidan, soliq qonunchiligiga rioya etilishini samarali nazorat qilish tizimi shakllanmoqda. Ushbu ikki omilning uyg‘un tarzda rivojlanishi soliq tushumlarini ko‘paytirish va byudjetning barqaror daromad manbalarini ta‘minlashga xizmat qilmoqda” [1].

Soliq organlari raqamlashtirish jarayonlariga strategik yondashuvni ta‘minlash maqsadida uzoq muddatli raqamli transformatsiya yo‘l xaritalarini ishlab chiqishlari lozim. Bunday hujjatlar aniq maqsad va vazifalarga ega bo‘lib, soliq ma‘muriyatchiligini modernizatsiya qilish jarayonini tizimli ravishda yo‘lga qo‘yish imkonini beradi. Shu bilan birga, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari soliq organlari faoliyatidagi ichki biznes-jarayonlarni avtomatlashtirish, operatsiya xarajatlarini kamaytirish va boshqaruv samaradorligini oshirishda katta salohiyatga ega.

Raqamli iqtisodiyotni shakllantirish nafaqat iqtisodiy faoliyatning barcha sohalari, balki davlat boshqaruvining muhim bo‘g‘ini bo‘lgan soliq tizimida ham innovatsion yondashuvlar va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini keng joriy etishni talab etmoqda. Xususan, “soliq tekshiruvlarida raqamlashtirish jarayonlari orqali elektron shakldagi nazorat mexanizmlaridan foydalanish, joriy amaliyotning samaradorligini sezilarli darajada oshirish imkonini yaratmoqda” [2]. Elektron soliq tekshiruvlarining eng muhim ustunliklaridan biri — soliq tekshiruvlariga sarflanadigan vaqtni qisqartirish hamda soliq to‘lashdan bo‘yin tovlash holatlarini aniqlash imkoniyatini oshirishda namoyon bo‘ladi.

Raqamli vositalarni soliq nazoratida qo‘llash ayrim texnik, tashkiliy va huquqiy muammolarni ham keltirib chiqarishi mumkin. Masalan, ma‘lumotlar xavfsizligi, huquqiy aniqlik, texnik jihatdan etarlicha ta‘minlanmagan subyektlarning ishtiroki kabi muammolar elektron nazorat jarayonlarining samaradorligiga ta‘sir ko‘rsatishi ehtimoldan xoli emas. O‘zbekiston Respublikasida soliq nazoratining zamonaviy modelini shakllantirish maqsadida xavflarga asoslangan yondashuv asosidagi tizim joriy etildi. Mazkur tizimga ko‘ra, “soliq to‘lovchilar faoliyati xavf darajasiga qarab uchta toifaga ajratiladi: yuqori xavf (qizil), o‘rta xavf (sariq) va past xavf (yashil). Yashil toifadagi xo‘jalik yurituvchi subyektlar rejali soliq tekshiruvlaridan mustasno qilinsa, yuqori xavf guruhiga kiruvchi to‘lovchilar soliq auditi asosida batafsil o‘rganiladi” [3].

“Soliq auditi — bu soliq to‘lovchining soliq qonunchiligiga amal qilishi, buxgalteriya hisobi shaffofligi va moliyaviy hisobotlarining to‘g‘riligi bo‘yicha mukammal tahlilni o‘z ichiga oluvchi tekshiruv shakli hisoblanadi” [4]. Ushbu audit shakli davlat soliq organlariga fiskal risklarni boshqarish, soliqqa rioya qilish darajasini oshirish va soliqlar to‘g‘risidagi ma‘lumotlar asosida aniq qarorlar qabul qilish imkonini beradi. Soliq auditi nafaqat soliq siyosatining samaradorligini ta‘minlaydi, balki soliq boshqaruvi tizimini ham isloh qilishga xizmat qiladi.

Soliq qonunchiligi va hisob-kitob standartlarida yuzaga kelayotgan yangiliklar raqamli muhitda ma’lumotlarni real vaqt rejimida tahlil qilish, soliq risklarini prognozlash va strategik boshqarish imkoniyatlarini oshirmoqda. Bu esa, soliq ma’muriyatchilariga ma’lumotlarga asoslangan qarorlar qabul qilish, aniq va shaffof audit jarayonlarini tashkil etish imkonini beradi.

Shu bilan bir qatorda, “soliq xarajatlarini soliq auditi orqali baholash metodologiyasi etarli darajada ilmiy o‘rganilmagan bo‘lib, bu yo‘nalishda kompleks tadqiqotlarni amalga oshirish” dolzarb ahamiyat kasb etmoqda [5]. Soliq auditini tashkil etish va o‘tkazishda iqtisodiyot tarmoqlarining sohaviy xususiyatlari inobatga olinishi lozim. Bu esa auditorlik faoliyatining tizimliliigi va obyektivligini ta’minlashga xizmat qiladi. Shu jihatdan kelib chiqib, soliq auditiga oid ayrim nazariy va amaliy masalalarni batafsil tahlil qilish maqsadga muvofiqdir.

Soliq ma’muriyatchiligini, bir tomondan, soliq munosabatlarini boshqarish tizimi, ikkinchi tomondan, soliq nazorati mexanizmi sifatida tushunish lozim. Shu bois, modernizatsiyalash maqsadida soliq ma’muriyatchiligini transformatsiya qilish hukumatning eng muhim ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. 2026-2028 yillarga mo‘ljallangan Fiskal strategiyaga ko‘ra, “soliq ma’muriyatchiligi vositalaridan foydalanish samaradorligini oshirish ustuvor yo‘nalishlardan biri hisoblanadi”[6]. Soliq ma’muriyatchiligini takomillashtirishda raqamli texnologiyalar muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, xavflarni tahlil qilishga xizmat qiluvchi raqamli vositalar va masofaviy avtomatlashtirilgan nazorat mexanizmlarini joriy etish orqali soliq majburiyatlarini ixtiyoriy bajarish darajasi oshishi hamda soliq to‘lovchilarning moliyaviy barqarorligi mustahkamlanishi kutilmoqda. Bunday raqamlashtirish jarayonlari soliq munosabatlarida shaffoflikni kuchaytirish, ma’muriy xarajatlarni kamaytirish va soliq tizimining umumiy samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Шодмонов, Даврон. "Проблемы организации налогового аудита в условиях цифровой экономики." *Экономическое развитие и анализ* 3.1 (2025): 507-512.
2. Рахматов, Асатилло. "Вопросы совершенствования камеральной налоговой проверки." *Экономическое развитие и анализ* 2.2 (2024): 554-558.
3. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 7-yanvardagi 1-son "Soliq xavfini boshqarish, soliq xavfi mavjud bo‘lgan soliq to‘lovchilarni (soliq agentlarini) aniqlash hamda soliq tekshiruvlarini tashkil etish va o‘tkazish to‘g‘risida"gi qarori
4. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 7-yanvardagi 1-son "Soliq xavfini boshqarish, soliq xavfi mavjud bo‘lgan soliq to‘lovchilarni (soliq agentlarini) aniqlash hamda soliq tekshiruvlarini tashkil etish va o‘tkazish to‘g‘risida"gi qarori
5. Чориев, Олимжон Орифжон Ўғли. "Солиқ хавфларини бошқариш доирасида солиқ тўловчиларни сегментлаш йўналишлари." *Raqamli iqtisodiyot (Цифровая экономика)* 10 (2025): 1478-1484.

6. O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi. O‘zbekiston Respublikasining 2026-2028-yillarga mo‘ljallangan Fiskal strategiyasi. - Toshkent: Iqtisodiyot va moliya vazirligi, 2025. - 142 b.

TOSHKENT VILOYATINI IJTIMOY-IQTISODIY RIVOJLANTIRISHNING USTUVOR YO‘NALISHLARI

Odilov Erkin Tursunovich

O‘zbekiston respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Biznes va tadbirkorlik oliy maktabi Toshkent viloyati hududiy filiali rahbari

“O‘zbekiston-2030” strategiyasida “hududlarni kompleks rivojlantirish, urbanizatsiya strategiyasini amalga oshirish, aholini arzon uy-joy bilan ta‘minlash darajasini oshirish”, sanoatning “drayver” sohalarini rivojlantirish va hududlarning sanoat salohiyatini to‘liq ishga solish, “hududlarda xizmatlar sohasini jadal rivojlantirish” kabi ustuvor maqsad va vazifalarning belgilab berilishining o‘ziyiq, bugungi kunda hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan rivojlantirish, aholi turmush farovonligini oshirish davlat iqtisodiy siyosatining asosiy yo‘nalishlaridan biri ekanligini ko‘rsatadi.

Hududlarni kompleks rivojlantirishning asosiy yo‘nalishlari quyidagilardan iborat:

1. Iqtisodiy salohiyatni oshirish – iqtisodiyot tarmoq va sohalarini modernizatsiyalash, investitsiyalarni jalb etish va raqobatbardoshlikni kuchaytirish orqali hudud iqtisodiyotini rivojlantirish.
2. Infratuzilmani takomillashtirish – transport, kommunal xizmatlar va telekommunikatsiya sohalaridagi infratuzilma ob‘ektlarini rivojlantirish va modernizatsiya qilish.
3. Ijtimoiy sohani rivojlantirish – ta‘lim, sog‘liqni saqlash, ijtimoiy himoya tizimini takomillashtirish orqali aholining turmush darajasini yaxshilash.
4. Innovatsiyalarni joriy etish va raqamlashtirish – zamonaviy texnologiyalar va innovatsiyalarni joriy etish orqali ishlab chiqarish samaradorligini oshirish.
5. Kadrlar salohiyatini oshirish – malakali mutaxassislarni tayyorlash va ularning mehnat salohiyatini rivojlantirish.
6. Kichik va o‘rta biznesni qo‘llab-quvvatlash – tadbirkorlik muhitini yaxshilash va yangi ish o‘rinlari yaratish.
7. Atrof-muhitni muhofaza qilish va barqaror rivojlanishni ta‘minlash – ekologik me‘yorlarga rioya qilish orqali hududning barqarorligiga erishish [1].

Mamlakatimizning har bir hududi o‘ziga xos. Bir viloyat ichidagi tumanlarning imkoniyatlari ham bir-biriga o‘xshamaydi. Bunday tafovut albatta, inson salohiyatini oshirish hisobiga bartaraf etilishi lozim. 2024 yilda Respublika bo‘yicha YaIMning shakllanishida Toshkent shahri 19,3 % ulush bilan eng katta hissa qo‘shdi. Toshkent va Navoiy viloyatlari 10,1 % va 8,1 % ko‘rsatkichlari bilan